ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права
Кафедра кримінальної юстиції

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

СТАМБУЛЬСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ТУРЕЧЧИНА)

АКАДЕМІЯ ГУСПОЛ (ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)

ГО «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»
(Київський обласний відокремлений підрозділ)

Міжнародна
науково-практична конференція

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

31 березня 2023 року

Ірпінь – 2023

УДК 343.21 (477) (063)
ББК 67.9 (4Укр) я431
П68

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету (протокол № 12 від «13» квітня 2023 року)

Організаційний комітет конференції

ГОЛОВА

Дідківська Г.В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

Лисенко В. В., д.ю.н., професор, професор кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Любавіна В. П., к.ю.н., доцент кафедри, заступник завідувача кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Кузьменко О. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри, відповідальна за роботу НТСК кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Білько О. П., к.ю.н., доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Бодунова О. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Лазебний А. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Лопащук Д. І., к.ю.н., доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Омельчук Л. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Сіренко О. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Супрун-Ковальчук Т. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

Леган І. М. – д.ю.н., доцент, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка»

Фрідман-Козаченко М. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії Адвокатури України

Копотун І. М., д.ю.н., професор, заслужений юрист України, Проректор з міжнародних зв'язків Академії ГУСПОЛ (Чеська Республіка)

Калмикова О. С., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Стамбульського університету (Туреччина)

Сучасний стан кримінально-правового забезпечення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. – 433 с.

УДК 343.21 (477) (063)
ББК 67.9 (4Укр) я431

© Державний податковий університет, 2023

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Антипов Володимир Іванович,
кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету

ПРОЄКТ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України підготувала проєкт нового Кримінального кодексу України [1] (далі – Проєкт), який переданий національним та міжнародним експертам. Вивчення змісту Проєкту переконує в тому, що його прийняття означитиме революційні зміни в законодавчій техніці в галузі вітчизняного кримінального права. Переважна більшість цих змін спрощують сприйняття громадянами кримінально-правових норм та полегшує їх застосування слідчими та суддями. Достатньо навести такий приклад: як що в чинному Кримінальному кодексі України (далі – чинний КК) стаття 358 (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів) складається з 458 слів, то в Проєкті аналогічна норма (стаття 7.8.4) складається з 42 слів.

Водночас зміст Проєкту не може бути визнаним довершеним і це природно. Сподіваємося, що певні міркування та пропозиції (викладені нижче постатейно) посприяють вдосконаленню Проєкту.

Стаття 1.3.2. Зворотна дія Кримінального кодексу в часі.

Ця стаття Проєкту встановлює: зміни у законі, якими поліпшено правовий статус особи, яка вчинила діяння, має зворотну дію в часі; зміни у законі, якими погіршено правовий статус особи, яка вчинила діяння, не мають зворотної дії в часі. Однак існує один аспект цього питання, що залишився поза увагою законодавця, але з яким стикається правозастосовна практика. Йдеться про те, що не всі норми законів, якими змінюється і доповнюється Кримінальний кодекс, можуть бути віднесені до одного з указаних двох видів – що погіршують або що

поліпшують становище особи. Існують непоодинокі зміни, що знаходяться поза межами цього дихотомічного розподілу, є нейтральними стосовно становища винної особи.

Наприклад, в лютому 2014 р. в частині 1 ст. 364 чинного КК слова «з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб» були замінені словами «з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи». Сама по собі заміна законодавцем мотиву діяння (корисливий чи інший особистий) на мету (одержання неправомірної вигоди) не може бути оцінена як така, що поліпшує чи погіршує становище особи. Мета отримати неправомірну вигоду (нова редакція) кореспондується з наявністю мотиву (попередня редакція). Подібні зміни у цьому сенсі є нейтральними: вони не погіршують і не поліпшують становище особи. Однак нейтральність змін не означає, що відповідні норми перестають бути кримінальним законом. А відтак, залишається практична потреба вирішення питання: який саме кримінальний закон слід застосовувати при судовому розгляді кримінальних проваджень стосовно діянь, учинених до набрання чинності відповідних змін. Стаття 5 чинного КК відповідь на це запитання не містить, а судова практика є суперечливою [див., напр.: 2 і 3].

Пропонуємо доповнити диспозицію статті 1.3.2 Проєкту окремою частиною такого змісту: «Положення цього Кодексу, яким внесені зміни, що не поліпшують і не погіршують правовий статус особи, має зворотну дію в часі».

Стаття 1.4.1. Значення термінів Кримінального кодексу (глосарій)

У пункті 15 ч.2 цієї статті загальнонебезпечний спосіб визначається як «спосіб, який спричиняє шкоду чи створює реальну небезпеку спричинення шкоди щодо двох чи більше людей (вибух, підпал, затоплення, використання радіоактивних матеріалів, отруйних речовин, збудників інфекційних захворювань)».

Таке визначення, на наш погляд, є некоректним. Достатньо навести такий приклад: Особа_1 отруїв двох потерпілих, добавивши отруту в колодязь, а Особа_2 отруїв двох потерпілих, добавивши отруту кожному в його чашку з чаєм. Зрозуміло, що Особа_1 використав дійсно загальнонебезпечний спосіб – воду з колодязя може випити будь-яка людина. Натомість, спосіб, використаний Особа_2 не є загальнонебезпечним – вбивство двох людей з використанням отрути

нічім не відрізняється від вбивства двох людей з використанням ножа, пістолета тощо.

Пропонуємо пункт 15 частини 1 статті 1.4.1 Проєкту викласти в такій редакції: «загальнонебезпечний спосіб – спосіб, який створює реальну небезпеку спричинення шкоди невизначеної кількості людей (вибух, підпал, затоплення, використання радіоактивних матеріалів, отруйних речовин, збудників інфекційних захворювань)». Зазначимо, що формула «невизначена кількість людей» цілком обґрунтовано застосовується у ст.7.5.6 Проєкту як раз в контексті загальної небезпеки для життя людей.

Стаття 2.1.3. Склад кримінального правопорушення.

Ця стаття не містить визначень і навіть не згадує про існування різних видів складів злочину. Наразі в частині 2 ст.2.5.12 Проєкту вказується на «основний склад злочину». Виникає питання – якщо є основні склади, то мають бути і «не основні»? Можна припустити, що «основний склад», це склад злочину з базовим ступенем тяжкості злочину. Але, по-перше, на це потрібно прямо вказати і, по-друге, і в такому випадку залишається невідомим, – які ще є види складів злочину.

Пропонуємо доповнити ст.2.1.3 Проєкту частинами 3, 4 і 5 такого змісту:

«3. Основним є склад злочину з базовим ступенем тяжкості.

4. Привілейованим є склад злочину з ознакою (ознаками) що знижують ступінь тяжкості злочину.

5. Кваліфікованим є склад злочину з ознакою (ознаками), що підвищують ступень тяжкості злочину».

Стаття 2.5.3. Істотна шкода та Стаття 2.5.4. Значна шкода

Пункт 10 ст.2.5.4 Проєкту будь-яку шкоду власності на речі відносить до значної шкоди. Натомість пункт 8 ст.2.5.3 Проєкту встановлює, що шкода власності на речі може бути істотною. Вбачається наявність суперечності, що має бути виправлена.

Стаття 2.7.4. Провокація злочину

За змістом цієї статті провокацією злочину визнається спонукання особи до вчинення злочину прокурором, службовою особою органу правопорядку або особою, яка діє за їх завданням, з метою застосування до спровокованої особи кримінально-правових засобів. Провокація злочину зазначеними суб'єктами не є співучастю у кримінальному правопорушенні. Відтак спонукання особи до вчинення

злочину, вчинене загальним суб'єктом (не прокурором, не службовою особою органу правопорядку, не особою, яка діє за їх завданням) з метою викриття спровокованої особи, не є провокацією злочину і має визнаватися співучастю у кримінальному правопорушенні (підбурювання).

Розглянемо такі ситуації. Перша: поліцейський спонукав особу до збуту наркотичного засобу з метою застосування до спровокованої особи кримінально-правових засобів. Такі дії поліцейського кваліфікуються за ст.8.2.11 Проєкту як злочин 1 ступеня тяжкості – санкція штраф у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років.

Друга ситуація: особа без ознак спеціального суб'єкта, що вказані у ст.8.2.11 Проєкту, спонукав (схилив) іншу особу до збуту наркотичного засобу з метою заявити про це в поліцію. Такі дії кваліфікуються за ч.5 ст.2.7.2 і ст.5.2.9 Проєкту як співучасть (підбурювання) у злочині 3 ступеня тяжкості – санкція штраф у розмірі від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 до 4 років.

Тобто факт належності провокатора злочину до правоохоронних органів виступає обставиною, яка значно пом'якшує відповідальність. Вважаємо це помилкою, яка має бути виправлена внесенням відповідних змін у зміст статей 2.7.2 і 8.2.11 Проєкту.

Стаття 2.9.1. Поняття та види обставин, що виключають протиправність діяння

Згідно з пунктом 3 частини 1 цієї статті обставиною, що виключає протиправність діяння, є дія або бездіяльність, яка «відповідає умовам, передбаченим цим Розділом». Водночас згідно з частиною 3 цієї статті обставиною, що виключає протиправність діяння, також визнається дія або бездіяльність, яка хоча і «не передбачена у цьому Розділі, але відповідає вимогам, визначеним частиною 1 цієї статті». Це утворює логічну помилку – якщо дія (бездіяльність) «не передбачено цим Розділом», значить вона не відповідає вимогам, визначеним частиною 1 цієї статті (конкретно – пункту 3).

Стаття 2.9.2. Правомірний захист

Стаття 2.9.2 Проєкту сформульована таким чином, що її дія поширюється на захист лише того, хто захищає безпосередньо себе. Так само і стаття 2.9.6 Проєкту визнає стан крайньої необхідності, якщо особа усуває небезпеку, яка загрожує негайним спричиненням шкоди

безпосередньо цій особі. В усякому випадку редакція вказаних статей у поєднанні з змістом частини 3 ст.2.9.1 Проєкту допускає саме таке їх тлумачення.

Пропонується частину 3 ст.2.9.1 Проєкту викласти в такій редакції:

«3. Шкодою у статтях цього Розділу визнається визначена у статтях 2.5.2–2.5.7 цього Кодексу шкода правам чи правоохоронюваним інтересам особи, яка захищається (усуває небезпеку), правоохоронюваним інтересам інших осіб, інтересам суспільства чи держави або інтересам міжнародного співтовариства».

Стаття 4.4.7. Примушування

За змістом цієї норми та з урахуванням п.47 ч.2 ст.1.4.1 та п.1 ст.4.4.3 Проєкту погроза батьків обмежити свободу дитини (наприклад, не випускати дитину-школяра на вулицю, поки вона не прибере свою кімнату, вивчить вірш, вирішить задачу тощо) утворює склад злочину 5 ступеня із санкцією – ув'язнення на строк від 6 до 8 років (відповідно до пункту 5 ст.3.2.5 Проєкту). Коментарі навряд-чи потрібні.

Стаття 6.3.6. Поводження з підробленими грошима *[та інші такі статті]*

Зміст диспозицій вказаних статей не виключає вини у формі необережності стосовно факту підробленості грошей (цінних паперів, офіційних документів) під час їх зберігання, розміщення, використання, тощо. Це може створити небажані колізії, наприклад, – обвинувачення доказує, що обвинувачений усвідомлював факт підробленості грошей, якими він розплатився в магазині, а захист це заперечує.

Пропонується змінити редакції вказаних статей – вказати на таку ознаку як завідомість підробленості предмету злочину (як це зроблено, наприклад у статті 7.8.7 Проєкту).

Стаття 9.3.9. Незаконне перетинання державного кордону України *[та інші такі статті]*

В багатьох статтях Проєкту використовується оціночне поняття «незаконне». В інших статтях на незаконність діяння вказує формула «перешкода у реалізації прав відповідно до закону».

По-перше, наявність різних конструкцій для описування однієї ознаки складів кримінальних правопорушень є невиправданим.

По-друге, відсутнє визначення цього терміну в проєкті Кодексу.

Пропонується доповнити ст.1.4.1. пунктом такого змісту:

«незаконне діяння – таке, що безпосередньо суперечить приписам законів або приписам інших нормативних актів, що видані та

оприлюднені з дотриманням встановленого порядку уповноваженими органами влади в межах своєї компетенції».

Як варіант – повністю відмовитися від терміну «незаконне» на користь терміну «протиправне», визначення якого надано у ст.2.1.2 Проєкту Кодексу.

Стаття 9.4.3. Катування.

Пункт 4 частини 1 статті 11.2.1. Роз'яснення термінів

Наявна суперечливість у визначені поняття катування вказаними нормами. Якщо пункт 4 ч.1 ст.11.2.1 вказує на таку ознаку катування як «спричинення сильного болю», то ст.9.4.3 Проєкту відносить до катування спричинення людині будь-якої болі – незалежно від її інтенсивності. Якщо у ст.9.4.3 ознакою катування виступає спеціальна мета, то за змістом пункту 4 ч.1 ст.11.2.1 Проєкту катуванням визнається відповідне діяння незалежно від мети і мотиву.

Зрозуміло, що ці норми розміщені в різних розділах Особливої частини проєкту Кодексу. Однак навряд чи є виправданим застосування в Кримінальному кодексі одного терміну з різними значеннями (змістом).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України. URL: https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code (дата звернення 22.03.2023).

2. Справа №332/3115/13-к, Заводський районний суд м. Запоріжжя. Єдиний Державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/42938783 (дата звернення 22.03.2023).

3. Справа № 361/1384/17, Броварський міськрайонний суд Київської області. Єдиний Державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72944664 (дата звернення 22.03.2023).